

373.2 (082)
С 91

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Криворізький педагогічний Інститут
Кафедра теорії і практики початкової освіти**

СУЧАСНА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових і науково-методичних праць

Випуск 5

**Кривий Ріг
КПІ
2013**

Г. А. Богатирьова

канд. пед. наук, доцент,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Криворізького факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМИ ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглядаються шляхи формування культури мислення студентів (будь-якого профілю) навчально-виховними засобами національного виховання, дається характеристика складовим елементам культури мислення.

Ключові слова: культура мислення, навчально-виховні засоби, національна культура, національне виховання, обрядовість.

Нині в суспільстві складається соціальне замовлення на особистість, яка б характеризувалася високим рівнем сформованості культури мислення. Воно зумовлене необхідністю розвитку навичок постійного пошуку нової інформації, раціональної самоорганізації в навчальній діяльності, установки на нестандартні вирішення завдань, самовдосконалення особистості. Це забезпечує здатність продуктивно реалізуватись у сучасних умовах, що сприяє зміцненню особистісно орієнтованої стратегії навчання.

Пошук навчально-виховних засобів спрямованих на активізацію як пізнавального, так і духовного запитів індивідів підтверджує актуальність впровадження компонентів народної духовності в навчально-виховний процес формування особистості фахівця, шляхи і засоби якої мають визначати сутність і зміст національної системи виховання.

Вчені стверджують, що народознавча мудрість як фактор соціалізації є тим засобом, що допомагає особистості прилучитися до творення світу, сприяє переведенню-особистості з одного стану в інший, інтеріоризації зовнішнього щодо неї досвіду, знань, цінностей, норм, правил у внутрішній психологічний план, у її переконання, установки, поведінку тощо. Зауважимо, що наслідки виховання залежать від того, наскільки системно в процесі навчання поєднано емоційно-чуттєву та вольову сфери психіки, поведінку особистості.

Саме національна система виховання створює всі умови для того, щоб розкривалися природні задатки, формувалися нахили, здібності, вироблялося творче, самобутнє світобачення кожної особистості, реалізовувався її творчий потенціал, розвивалося мислення.

Ефективність мислення людини визначається здатністю вирішувати завдання, які встають перед нею. Ця спроможність залежить, з одного боку, від природної інтелектуальної обдарованості індивіда, а з іншого – від виховання індивіда, навчання, самоосвіти, життєвого досвіду і, нареш-

ті, від його залучення до культури. Зауважимо, що у кожній культурі мислення пристосовується до вирішення тих завдань, які постають перед нею. Тому якісно різні національні культурні світи характеризуються і якісно різними культурами мислення.

Таким чином, осмислення будь-якого навчального завдання будується за відповідними правилами й традиціями, які у самому узагальненому вигляді утворюють сценарій процесу мислення. У відповідності з цим сценарієм людина намічає питання для обдумування, висуває якісь передбачення, підбирає аргументи, визначає їх істинність, розмірковує тощо.

Учені А. Касимжанов і А. Кельбуганов під культурою мислення в широкому сенсі розуміють «певний ступінь розвитку здатності мислення, що включає цілісну систему інтелектуальних здібностей: розум, здібність судження і продуктивну уяву. У вузькому сенсі – «теоретичної здібності мислення», або мистецтво «оперування поняттями», «що досягається шляхом оволодіння прийомами, способами мислення, які допомагають все більш глибоко та всебічно, і тим самим правильно відображати світ, що вічно розвивається» [2].

На думку сучасного дослідника М.Голубевої під культурою мислення слід розуміти ступінь володіння особою методами та формами розумової діяльності [1]. Основні структурні елементи культури мислення, на думку вченої, є логічність й діалектичність, які, у свою чергу, теж мають свої складові.

Зокрема, логічний елемент культури мислення передбачає оперування думками в такий спосіб, в результаті якого з істинних засновків неминуче випливає істинний висновок. Йдеться про уміння правильно застосовувати закони формальної логіки в кожному окремому акті мислення. Саме це робить наше мислення логічним, і воно набирає трьох істотних ознак: визначеності, несуперечливості, доказовості. Якщо ж вимоги всіх законів порушуються, то міркування втрачають ці важливі ознаки культури мислення [1].

Діалектичний елемент культури мислення означає застосування у процесі мислення законів та принципи діалектики, коли явища розглядаються у взаємозв'язку та розвитку, виявляються механізми переходу кількісних змін у якісні та навпаки; розкривається в кожному з них єдність протилежностей та їхня боротьба [1].

У процесі формування культури мислення саме діалектичність є провідною складовою, а логічність – підпорядкованою. Зауважимо, що нехтування хоча б однією з них призводить до абсолютизації іншої, в кінцевому підсумку – дисгармонії.

Т.Рейзенкінд розглядає поняття «культура мислення» в контексті виокремлення нелінійних і лінійних засобів пізнання [4, с. 501]. Вчена стверджує, що «поняття мислення» – соціально обумовлений, невід'ємно пов'язаний з мовою психічний процес пошуків і відкриття суттєво нового,

процес опосередкованого й узагальненого відображення дійсності в ході її аналізу й синтезу [4, с. 504].

Виходячи з положення про те, що культура мислення – усвідомлене ставлення до процесу міркування, тобто вміння правильно будувати доведення, спростування, проводити аналогії тощо, можна стверджувати, що процес формування культури мислення є реалізацією комбінації розумових методів як основи розумового процесу, в результаті якого відбувається генералізація ідей.

Механізми формування культури мислення студентів навчально-виховними засобами повинні базуватися на практичній діяльності особистості, що є, з одного боку, спонукальним чинником до вияву зусиль на оволодіння нормами поведінки (дій), навичками і вміннями, а з іншого через практичну діяльність можна перевірити рівень володіння вміннями поводити себе в конкретній ситуації.

Пошук механізмів, які пробуджують і спрямовують мисленнєву діяльність дозволив нам зробити висновок, що найбільш ефективним є створення проблемних ситуацій, які поєднують в собі емоційне реагування і процес пізнання. В основі таких ситуацій лежить подив, який, на думку І.Канта є «враженням від чого-небудь неочікуваного, дивного, незрозумілого». Саме несвідоме протиріччя між старим і новим, як стверджує Є.Ільїн змушує особистість усвідомити незвичність ситуації, проаналізувати її, орієнтуючи людину в пізнавальній діяльності [3, с. 214].

Для нас важливим було положення про те, що культура мислення є складним динамічним утворенням, яке передбачає розвиток установки на нестандартні вирішення завдань, самоудосконалення особистості, розвиток навичок раціональної самоорганізації. У цьому контексті дуже привабливим є різні види діяльності в обрядових дійствах. Саме народознавчий матеріал (фольклорний, літературний) створює ситуації спілкування, ситуації – самореалізації, ситуації творчої діяльності. Використання народознавчих засобів у навчально-виховному процесі сприятиме оволодінню комплексів способів організації активної комунікативної діяльності, забезпечить формування особистості студента здатності продуктивно реалізуватись у сучасних умовах.

Відомо, що саме з національної культури людина черпає знання, уявлення про цінності й ідеали, які в кінцевому рахунку визначають її відношення до завдань і навички, прийоми, правила мислення, що допомагають вирішувати ці завдання. В процесі роботи відбувається переосмислення народознавчих виховних напрямів, наприклад відродження традицій вертепного театру сприяє осмисленню суті доброчинства. Сприяє формуванню культури мислення дівевість персонажів, які ми розглядаємо як внутрішні стимули саморозвитку які відіграють важливу роль у ставленні студентів до оточуючого світу, шляхів аналізу та способів вирішення поставлених ситуацій.

Важливою складовою роботи ми вважали знаходження механізмів, які б сприяли застосуванню народної мудрості для формування позитивних емоцій, світоглядних уявлень через використання практично-оцінкової дії. С. Стефанюк вважає дієвими такі етнозасоби, як: «ритуал, персонаж, обрядове дійство, символ, міф та ін.» [5, с. 24].

Як показало наше дослідження, ефективним навчально-виховним засобом формування культури мислення студентів є обряд як творчо-перетворювальна діяльність. Саме сума народно-обрядових засобів є немало важливим фактором, що сприяє осмисленню світоглядних позицій особистості.

Засіб «символіка» передає осмислення найвищих законів на землі: «повага до матері, повага до предків, зв'язок із природою» [5, с. 27]. Через символи етнопедagogіка визначає творчу діяльність людини в конкретних її формах самотворення, самопізнання, самовизначення. У свою чергу це стимулює індивідів до участі у певних ритуалах, дійствах, а отже, до самореалізації.

Розкриття особливостей символіки вимагає концентрації думок та віднаходження норм її реалізації, розвитку культури мислення студентів. Оскільки функцією обрядової діяльності є формування гуманних стосунків між людьми через навчання, саморозвиток та самовиховання в самоорганізованій комунікативній діяльності, то використання народознавчих засобів у навчально-виховному процесі ВНЗ повинно сприяти формуванню культури мислення студентів. Виконання цього завдання потребує, у свою чергу, розробки методичних схем для оптимального впровадження традицій національного виховання у навчально-виховний процес сучасної вищої школи.

Можна стверджувати, що проблема формування культури мислення у навчально-виховному процесі є дуже актуальною. Стрімкий розвиток науки, новітніх технологій, соціальні процеси зумовили нові вимоги до підготовки сучасного фахівця у ВНЗ. Ці вимоги до навчально-виховного процесу знайшли своє відображення в змісті освіти, у виникненні нових напрямів науки, нових навчальних предметів. Безумовно, що розвиток суспільства й надалі впливатиме на цей процес. Але також зрозумілим є і те, що підходи до опанування змісту наукових дисциплін, неможливе без опанування уміннями та навичками розумової діяльності, без опанування складових та рівнів культури мислення. А отже, культура мислення посідає особливе місце серед інших ознак культурної людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубева М.О. Педагогічна система реалізації поняття «культура мислення» / М.О. Голубева // Наукові записки НаУКМА. – 1999. – Т. 7: Політологія. Соціологія. – С. 75-79.
2. Касымжанов А.Х. О культуре мышления / А.Х. Касымжанов, А.Ж. Кельбуганов. – М.: Политиздат, 1981. – 128 с.

3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
4. Рейзенкінд Т.Й. Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті / Т.Й. Рейзенкінд. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. – 640 с.
5. Стефанюк С.К. Українське народознавство (Практичне народознавство): Навчальний посібник. – Харків: БНН, 2003. – 272 с.

Л. Р. Бондаренко

учитель початкових класів КЗШ I-III ступенів № 67,
учитель вищої категорії

СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглянуто сутність й обґрунтованість проблеми зв'язного мовлення першокласників. Розкриті основні напрямки роботи з розвитку мовлення, у руслі яких повинен працювати вчитель.

Ключові слова: мовлення, розвиток мовлення, зв'язне мовлення.

У програмі з навчання грамоти зазначено, що „курс української мови – важлива складова змісту початкової освіти, оскільки він виступає засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін, а не тільки окремого навчального предмета, метою якого насамперед є розвиток умінь і навичок усного мовлення, поглиблення знань щодо усного і писемного, діалогічного й монологічного мовлення, особливостей висловлювань, обумовлених їх комунікативними завданнями й ситуацією спілкування» [5, с. 12].

Розвиток мовлення розглядається як основоположний розділ Програми з навчання грамоти, як провідний принцип опанування грамоти, що пронизує і об'єднує всю мовленнєву діяльність учнів. У Програмі окреслено основні напрямки роботи з розвитку мовлення, у руслі яких має працювати вчитель.

1. Удосконалювати звуковимови і культуру мовлення.
2. Робота над збагаченням, уточненням і активізацією словника.
3. Удосконалення граматичного ряду.
4. Розвиток зв'язного мовлення.

Нові знання на уроках української мови завжди формуються на попередньо вироблених опорних уміннях, таких, як уміння співвідносити звуки і букви, аналізувати слова за будовою і зв'язками, добирати слова і речення залежно від мети висловлювання.

Починаючи з першого класу, використовую прийом випереджувального навчання з метою підготовки дітей до сприймання граматичного матеріалу в другому класі. Побудова всіх етапів уроку здійснюється на